

Idees

Un autoretrat desenfocat

Vicenç Villatoro

Tots els països elaboren d'ells mateixos un autoretrat, que els serveix per entendre's, però també per construir-se. Un autoretrat que és a mig camí entre el que creuen ser i allò que voldrien ser, a mig camí entre la sociologia i el mite. El catalanisme ha construït un autoretrat de Catalunya, que és a la vegada constatació de la pròpia naturalesa i projecte polític. En aquest autoretrat, Catalunya apareix com una societat mercantil, fonamentada en els valors del treball, de la iniciativa i del mèrit; un país amb una societat civil i una vida associativa riques, perquè tendeix a organitzar-se des de baix enfront d'un estat indiferent o hostil; una societat industrial, moderna, en contraposició a una Espanya agrària i endarrerida. En resum, una societat que valora el treball i l'empenta, que no vol dependre dels poders públics i que aprecia la capacitat d'iniciativa. El catalanisme seria la veu d'aquesta societat i proposaria la teràpia adequada als seus problemes: més llibertat respecte a l'estat, més capacitat de decidir i condicions per al desenvolupament d'una economia moderna i industrial.

Aquest autoretrat, amb els matisos que calgui, ha servit força per entendre la societat catalana dels últims segles. Encara Jordi Pujol va guanyar les eleccions del 1980 contra tot pronòstic, adreçant-se a aquest autoretrat. La vigília de les eleccions, Pujol va publicar un article sobre la vella tradició catalana de demanar a sant Pança salut i feina. Era el resum d'aquell sistema de valors: no demanar protecció ni subsidis ni que et toqui la loteria; pensar que amb salut i feina, les persones poden sortir-se'n. La pregunta és si aquest autoretrat que el catalanisme va fer dels catalans serveix encara per descriure la societat catalana d'avui. I tinc la sensació que no. Que aquest retrat que encara tenim penjat a la paret està avui desenfocat i és imprecís.

Alguns dels mites de la societat catalana sobre ella mateixa ja no serveixen. Rica societat civil enfront dels poders públics? Em temo que no. Valor del treball i del mèrit per damunt de la cultura del subsidi i de la dependència? Em temo que no. Societat de botiguers davant d'una societat de funcionaris? Em temo que no. Societat moderna i industrial davant d'una Espanya agrària i endarrerida? Espanya ja no està endarrerida i a Catalunya la llum se'n va, les autopistes es col·lapsen, els avions fan circuits de rodalies i els trens de rodalies es passen el dia aturats. Catalunya ja no és el que diem que és.

Alguns pensadors diuen que el catalanisme va desenfocar el seu autoretrat de Catalunya quan no va ser capaç d'entendre i de situar el veritable impacte de la gran onada immigratòria dels cinquanta i els seixanta. El país va canviar, però l'autoretrat no es va retocar prou. Hi estic d'acord, però no és a això al que em refereixo. Curiosament, moltes de les persones vingudes de fora van assumir amb entusiasme el sistema de valors català —el treball, el propi esforç, la capacitat d'iniciativa— i això explica el bon funcionament de l'ascensor social.

No, jo em refereixo a una alta cosa. El conjunt dels catalans, al marge dels orígens, hem tendit a una cultura acomodaticia, conservadora i conservacionista, dependent, resignada, on parlar la mà ja no està tan mal vist i posar-se a treballar a les set del matí no sembla tan plausible. Catalunya ha perdut empenta perquè l'Estat l'ha ofegada, però també perquè els catalans hem perdut empenta, ens l'hem començat a agafar amb paper de fumar, hem canviat de sistema de valors.

Potser no és un problema estrictament català. Potser ens han arribat problemes del conjunt de les societats occidentals, i ens hem limitat a exagerar-los. A Catalunya, el pujolisme —hereu dels vells valors del catalanisme— va construir la versió catalana de l'estat del benestar. I potser l'estat del benestar, que és l'estat de la responsabilitat pública, deriva en les seves caricatures nou-riques, en l'estat de la irresponsabilitat individual i acaba desincentivant l'empenta personal, la societat

civil, el treball i el mèrit. Potser paradoxalment una pràctica política, la del pujolisme, que es presentava com la derivació del que han estat els principis del catalanisme ha generat les condicions objectives —una administració pròpia, una versió local de l'estat del benestar— en les quals el relat catalanista ja no ha servit per explicar la societat catalana real. Una societat que no se sent explicada pel catalanisme i que no busca en el catalanisme la solució dels seus problemes. I una societat que va perdent pistonada econòmica, va renunciant a les seves escadusseres conquestes de poder polític i va diluint la seva identitat cultural sense reaccionar ni gairebé queixar-se, perquè encara no sent amenaçat el seu nivell de confort, de benestar i de comoditat.

Acabo amb un autoplàgi del final del meu article anterior a EL TEMPS. No crec que el tripartit sigui la causa d'aquest canvi de valors de la societat catalana. Més aviat crec que n'és l'efecte o, si es vol, el símptoma.

Escriptor